

tõttu, teine aga pääseb edukalt läbi. Mistahes teo täielik moraalne kirjeldus arvestab motiivi kui olulise faktoriga.

Miks me vajame moraali?

Hobbesi käsitus

Miks me vajame moraali? Mis on selle loomus ja otstarve? Mida teeb moraal meie jaoks sellist, mida ei tee ükski teine sotsiaalne korraldus? Neile küsimustele on palju filosoofilisi vastuseid, kuid klassikalise vastuse annab inglise filosoof Thomas Hobbes (1588–1679) oma raamatus *Leviathan* (1651). Hobbes uskus, et inimesed toimivad alati sellest lähtudes, mida nad tajuvad olevat oma huvides; st nad otsivad alati rahuldust ning püüavad vältida kahju. Tema mõttekäik on järgmine. Loodus on loonud meid kehalistelt ja vaimsetelt võimetelt ligikaudu võrdsetena, nii et ehkki üks inimene võib olla teisest mõnevõrra tugevam või targem, on igaüks suuteline teist kahjustama või isegi tapma – kui mitte üksi, siis teiste abiga. Peale selle, me kõik tahame saavutada oma eesmärged, nagu näiteks küllaldane toit, peavari, turvalisus, võim, rikkus ja teised ressursid, mida on napilt. Need kaks tõsiasja, kahjustamisvõime võrdsus ja soov rahuldada oma eesmärged, viivad ebastabiilsele seisundile:

Sellest võimete võrdsusest sugeneb lootuste võrdsus oma eesmärkide saavutamise osas. Ja seepärast, kui kaks inimest soovivad sama asja, mida nad mõlemad sellegipoolest nautida ei saaks, muutuvad nad vaenlasteks; ning teel oma eesmärgile, milleks on põhiliselt nende endi püsimajäämine ning mõnikord ainult nauding, üritavad nad teineteist hävitada või alistada. Ja seetõttu juhtubki vahel nii, et vallutajal pole karta enam kui üheainsa mehe jõudu; kui üks istutab, külvab, ehitab

või on end mugavalt sisse seadnud, võib teistest tõenäoliselt oodata, et nad tulevad ettevalmistatult ja ühendatud jõududega, et temalt ära võtta ja riisuda mitte ainult tema töö vili, vaid ka elu või vabadus. Ning vallutajat ennast ähvardab jällegi samasugune hädaoht teise poolt.

Arvestades seda julgeolekutunde puudumist, on inimestel alust üksteist karta. Hobbes nimetab seda "loodusseisundiks", kus puuduvad ühine eluviis, pealesunnitud seadused või moraali-reeglid, ja puuduvad ka õiglus või ebaõiglus, sest need mõisted pole rakendatavad. Puuduvad usaldusväärsed ootused teiste inimeste käitumise kohta – välja arvatud see, et nad järgivad omaenda suundumusi ning seda, mida arvavad olevat enda huvides, kaldudes olema meelevaldsed, vägivaldsed ja tujukad:

Niisiis on ilmne, et sellisel ajal, mil inimesed elavad ilma ühise võimuta, mis hoiaks neid kõiki aukartuses, on nad säärases seisundis, mida nimetatakse sõjaks; kusjuures see on *kõikide sõda kõikide vastu*. Sest sõda ei seisne ainuüksi lahingus või võitlemise aktis, vaid ajavahemikus, mille jooksul tahe lahingusse astuda on küllaldaselt teada; ja seepärast tuleb *aja* mõistet pidada sõja loomusesse kuuluvaks, nii nagu see on ka ilma loomuses. Sest nii nagu halva ilma loomus ei seisne ühes või kahes vihmahoos, vaid kalduvuses sellisteks hoogudeks paljude päevade jooksul, nii ei seisne ka sõja loomus tegelikus võitlemises, vaid teadaolevas kalduvuses võitlemiseks kogu selle aja vältel, mil puudub kalduvus vastupidiseks.

Hobbes kirjeldas selle looduseisundi – selle kõikide sõja kõikide vastu – tagajärgi järgmiselt:

Säärases olukorras pole kohta töökusel, sest selle viljad on ebakindlad, ja järelikult pole ka maaharimist; pole meresõiduuskust ega mugavate hoonete kasutamist; pole abinõusid liikumiseks ja liigutamiseks – asju, mis nõuavad palju jõudu; pole teadmist selle kohta, kuidas Maa

välja näeb; pole ajaarvamist; pole kunste; pole kirjandust; pole ühiskonda; ja mis kõige hullem, valitseb pidev hirm ning vägivaldse surma oht; ning inimese elu on üksildane, vilets, vastik, loomalik ja lühike.

Kuid see loodusseisund, või täpsemalt anarhia ja kaose seisund, pole kellegi huvides. Meile kõigile on parem, kui läheme kompromissile, loobume osaliselt oma loomulikust vabadusest teha seda, mis meeldib. Siis on tõenäolisem, et me kõik saame neid asju, mida tahame: turvalisust, õnne, võimu, jõukust ja rahu. Seega, ratsionaalsete egoistidena, kes me Hobbesi arvates oleme, loobume teatud määral oma vabadusest ning nõustume *ühiskondliku lepinguga*. See leping määrab meile valitseja ning reeglid, millele peame alluma, kuna neid reegleid jõustab võimas valitseja – riik, Leviaatan. Alles selle lepingu sees tekib moraal ning saavad alguse õiglus ja ebaõiglus. Seal, kus ei panda maksma seadust, puuduvad õige ja väär, õiglus ja ebaõiglus.

Moraal on niisiis sotsiaalse kontrolli vorm. Me kõik otsustame kehtestatava reeglitekogumi kasuks, sest kui peaaegu kõik meist alluvad neile reeglitele peaaegu kogu aeg, on peaaegu kõigil meist parem peaaegu kogu aeg. On küll mõeldav, et mõnel vähesel väljavalitul oleks tegelikult parem loodusseisundis, kuid määratul enamusel on parem turvalisuse ja vastastikuse koostöö tingimustes. Mõned inimesed võivad petta ning seega ühiskondlikust lepingust taganeda, kuid seni kui enamik meist austab lepingut enamik aega, ootab meid kõiki ees õitseng.

Hobbes ei väitnud, et puhas loodusseisund kunagi tõesti eksisteeris või et inimkond kunagi formaalselt astus sääraresse lepingusuhetesse, ehkki ta märgib, et selline seisund eksisteerib reaalselt riikide vahel, nii et “külm sõda” hoiab meid kõiki hirmu all. Pigem püüdis Hobbes seletada moraali funktsiooni. Ta vastas küsimusele “miks on meil tarvis moraali”. Miks siis? Sest ilma moraali olemasoluta oleks eksistents talumatu põrgu, kus elu on “üksildane, vilets, vastik, loomalik ja lühike”.

William Goldingi klassikaline romaan *Kärbeste jumal* maalib suurepärase pildi hobbesilikust moraalikäsitusest.